WSTĘP

Wskazane jest poczynienie kilku uwag wprowadzających do prezentowanego opracowania, chociażby po to, by przedstawić autorów i cele, jakie im przyświecały.

Co się tyczy pierwszego, to książka napisana została przez zespół pracowników Katedry Usług Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, który świadom odpowiedzialności ciążącej na ekonomistach-teoretykach, podjął wysiłek opisania procesów, jakie zaszły w sektorze usług w minionym dziesięcioleciu. Przyświecający nam cel główny można by ująć następującymi słowy: skoro wraz ze zmianą ustrojowo-systemową zaistniały wreszcie w Polsce dogodne warunki dla nieskrępowanego rozwoju usług, to jakie były tego przejawy?

Mijająca dekada była okresem gruntownych przeobrażeń otwierających nowy okres w powojennej historii politycznej i gospodarczej Polski. Głębokie procesy transformacji zachodziły równocześnie we wszystkich sektorach gospodarki. Jednak dokładniejsza analiza tego, co działo się w sektorze trzecim – usługowym – uzasadnionym czyni nazwanie tego okresu dekadą usług. Mieliśmy nawet zamiar całemu opracowaniu nadać tytuł: Dekada usług..., by przypominać, że z perspektywy mijającego półwiecza inne wcześniejsze dekady były okresami rozwoju rolnictwa (lata siedemdziesiąte), a zwłaszcza przemysłu, ponieważ ten ostatni był synonimem nowoczesności i postępu. Dopiero w latach dziewięćdziesiątych, wraz z gospodarką rynkową, zacząć się mogły w naszym kraju gruntowne procesy (jej) transformacji i restrukturyzacji, które w europejskich krajach rozwiniętych gospodarczo zakończone zostały już w latach sześćdziesiątych. Biorąc więc pod uwagę ową lukę, nie tylko inercyjną, ale i cywilizacyjną, była to niewątpliwie spóźniona dekada usług..., albowiem intensywny proces serwicyzacji polskiej gospodarki mógł się rozpocząć tak na prawdę dopiero w latach dziewięćdziesiątych. Nie rozwijaliśmy jednak wątku porównań międzynarodowych, ponieważ nie chcieliśmy wikłać się w pogłębione historycznie i geograficznie analizy. Nie znaczy to, że całkowicie zrezygnowaliśmy z perspektywy europejskiej. Powinna być ona dla nas stałym punktem odniesienia (*ex post*) i weryfikacji przyszłych zamierzeń. Dlatego też wśród zamieszczonych w tej książce tekstów dwa z nich poświęcone zostały tej problematyce.

Składające się na niniejszy tom artykuły i opracowania mają różny charakter i poziom szczegółowości, chociaż autorom przyświecał jeden zasadniczy cel: wyodrębnić i opisać najważniejsze dla usług procesy i zjawiska, jakie wystąpiły w dziesięcioleciu 1989–1999, przy czym ich znaczenie wynikało albo z momentu historycznego, powtarzalności, albo też z ich roli w przeobrażeniach ogólniejszej natury, które zwykło się nazywać procesami globalizacji. Tak więc pojawiający się w początkowym zamyśle autorów skromny cel już w trakcie realizacji stale się rozrastał i do końca nie wiemy, czy wypracowana formuła kompromisowa jest najwłaściwsza. Czy nie mogąc opisać wszystkiego trafnie i wiernie zinterpretowaliśmy to, co powinno być uznane za najważniejsze? Ponadto, skazani na korzystanie – w zdecydowanej większości przypadków – z danych wtórnych, autorzy często stawali wobec sytuacji, w których udokumentowanie danymi statystycznymi zjawisk uznanych za oczywiste (np. dynamiczny rozwój sieci zakładów usługowych, feminizacja zawodów usługowych czy wyodrębnienie usług tzw. wschodzących) było niemożliwe. Dlatego też w opracowaniu dominują raczej analizy jakościowe, a więc próby rekonstrukcji trendów, które z perspektywy dziesięciu lat okazały się jednoznaczne albo zgodne z logiką przemian cywilizacyjnych.

Różny jest też ich zakres przedmiotowy, o czym świadczy chociażby stosowana terminologia. Kluczowe dla analiz pojęcia (usługi, sektor usług, branża usług, rodzaj/typ usług) układają się w ciąg terminów o coraz bardziej ograniczającym się zakresie znaczeniowym. Niestety na poziomie branżowym nie pokrywa się on z jednoznacznie usługowymi sekcjami w EKDG. Poza obszarem naszych rozważań znalazł się cały dział usług pozarynkowych (publicznych), ale i z grupy usług rynkowych pominęliśmy te, które będąc przedmiotem szczególnego zainteresowania (także ekonomistów – teoretyków) doczekały się wielu samodzielnych opracowań, jak na przykład usługi bankowe czy ubezpieczeniowe.

Najzwięźlej charakteryzując materiał zawarty w poszczególnych częściach książki, można by przedstawić go tak:

Zasadnicze znaczenie staraliśmy się nadać artykułom problemowym, a więc tym, których autorzy podejmują analizę ważniejszych trendów, procesów i zjawisk, takich jak: deregulacja, prywatyzacja, komputeryzacja, internacjonalizacja itp. Traktujemy je nie tylko jako hasła, ale jako węzłowe kategorie wyjaśniające. Chcąc charakteryzować minioną dekadę w usługach, musimy po prostu do nich się odwoływać, weryfikując naszą dotychczasową wiedzę czy tworząc podstawy nowych teorii.

Oprócz nich znalazły się opracowania dotyczące wybranych branż usług, którym – naszym zdaniem – warto było poświęcić osobną uwagę z powodu jednoznacznie odczytywanej dynamiki ich rozwoju czy przeobrażeń jakościowych. Z tego powodu zamieszczony w książce Raport branżowy, jak już wspomnia-

łem, nie pretenduje do bycia syntetycznym odwzorowaniem sytuacji, jaka zaistniała we wszystkich – blisko dziesięciu – usługowych sekcjach EKDG. Ponadto zarówno zawartość merytoryczna czy też faktograficzna, jak również opis poszczególnych branż, uzależnione były od dostępności, kompletności, wiarygodności materiałów i opracowań źródłowych.

Wychodząc z założenia: niech fakty same przemówią, zamieściliśmy również w książce Kalendarium wydarzeń, jakie miały miejsce w usługach w ostatnich dziesięciu latach. Odnotowaliśmy wydarzenia nie zawsze te najważniejsze. Chcieliśmy bowiem opis i rozważania podszyte teorią dopełnić konkretem. Pozwolił on nie tylko zrekonstruować peerelowski – niekiedy ocierający się o absurd – kontekst, ale także odtworzyć znaczące punkty na drodze usług ku normalności.

Kazimierz Rogoziński

Część I

TEKSTY I KONTEKSTY